

CONDIȚIA OMULUI PRIN LUPA FICȚIUNII

Lect. univ. dr. Mirela Beatris MUNTEANU

*Institutul Teologic Creștin după Evanghelie „Timotheus” din București,
beatris_munteanu@yahoo.com*

Abstract: The Condition of Man through the Magnification of Fiction.

În lucrarea de față ne propunem să iscodim, dar să și înțelegem concepte legate de condiția omului din perspectivă ficțională, formulând întrebări și răspunsuri pentru problemele cu care ne confruntăm în viața reală.

Nu ne dorim să fim didactici, ci să învățăm să ne punem întrebări și poate să și reușim să răspundem unora dintre ele prin exercițiul lecturii. Poate asta înseamnă a face un pas în spate și a reflecta asupra unor viziuni diferite, luând o gură de aer în afara concepțiilor noastre. Noțiuni ce țin de condiția omului, precum adevăr, păcat, suflet, cunoaștere, virtute, Divinitate, păcat ș.a., pe care unii le consideră importante, pot fi simple închipuiri.

Keywords: *communication, liberty, barriers, literature, condition of man.*

Preliminarii

Într-o lucrare pe care am publicat-o în anul 2017, intitulată „Noțiunea de libertate în literatură”¹, am observat care sunt semnificațiile lexemului *libertate* atât în societate, cât și în literatură prin raportare la formarea personalității, omul bucurându-se de libertatea de a-și exprima opinia, de a greși, de a se corecta și de a experimenta lucruri noi. Această lucrare se dorește a fi o continuare, deoarece condiția omului este direct proporțională cu libertatea moderată de circumstanțe, de limitele noastre fizice sau intelectuale.

Omul este o ființă bio-psiho-socială caracterizabilă prin atribute care îl individualizează în comunitatea din care face parte, din punct de vedere social, și nu poate socializa decât ca membru al unei/unor colectivități. Așa cum afirma C. Gulian² omul este introdus ca verigă intermediară între

1 Munteanu, Mirela-Beatris, „Noțiunea de libertate în literatură”, în Jurnalul libertății de conștiință (Journal for Freedom of Conscience), Les Arcs, France, Editions IARSIC, 2017.

2 Gulian, C., I., *Istoria, omul și cultura*, București, Editura Politică, 1970, p. 111.

fenomene social-istorice și creația spirituală. De la libertatea primilor oameni, dependenți doar de mediul natural în care trăiau, s-a ajuns la diverse forme de dependență socială.

Omul și-a dorit să iasă din tiparele și cutumele impuse de societate, căutând să-și depășească condiția umană. Această căutare a devenit temă de dezbatere și meditație pentru scriitori, filozofi, fiecare având propria perspectivă și percepție asupra sensului existenței.

Definirea conceptelor

Existența omului este o noțiune relativă, pe care încercăm să ne-o însușim ca mai apoi să o adaptăm conform a ceea ce suntem, deoarece omul este supus în permanență schimbării, modelat de factori ce îl definesc. Afirmatia „sunt ceea ce sunt” face referire la faptul că ființa umană nu este doar ceea ce spune, ce face, ce simte, ci caracterul poate fi observat din multiple ipostaze. Interacțiunea cu cei din jur, circumstanțele, societatea ș.a. își pun amprenta pe noi, dar depinde de ceea ce alegem să lăsăm să influențeze felul nostru de a fi.

Vom defini noțiunea „om” cu scopul de a evidenția rolul acestuia în societate. Conform Dicționarului limbii române (DLR, tom VII/2, litera O (1969) p. 195-198), substantivul „om” conține mai multe sensuri, dar ne vom opri la două dintre ele:

1. „Ființă superioară, care se deosebește de celelalte viețuitoare prin faptul că posedă facultatea de a gândi, de a vorbi și capacitatea de a crea unelte pe care le folosește în procesul muncii sală”;
2. Persoană care se află în slujba cuiva; persoană de încredere; cunoscut, prieten, rudă;

Sensurile termenului dat sunt exprimate prin simboluri de trăsături: „uman” și „non-uman”, pe baza semului „ființă”, se identifică asociații specifice și distincte:

- a. [+ colectivitate], „popor, norod” atâta om;
- b. [+ specie umană] [+ viu].

Constantin Noica³ afirma că „modulațiile românești ale ființei cunosc 6 situații fundamentale, «isprăvi» ale verbului a fi”:

3 Noica, Constantin, *Devenirea întru ființă*, vol. I: Încercarea asupra filozofiei tradiționale; vol. II: Tratat de ontologie, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1981, p. 42.

- 1.,„n-a fost să fie” (fința neîmplinită);
- 2.,„era să fie” (fința suspendată);
- 3.,„va fi fiind să fie” (fința eventuală);
- 4.,„ar fi să fie” (fința posibilă);
- 5.,„este să fie” (fința intrării în fință);
- 6.,„a fost să fie” (fința săvârșită, consumată, împlinită).

Perspectivă biblică a definirii conceptului

Omul este limitat, condiția sa definindu-se între viață și moarte. Din perspectivă conceptuală, încă din vechime, Moartea nu însemna o încetare a Vieții, ci doar trecerea într-o stare diferită.

Încă din prima carte a Bibliei sunt conturate trei dimensiuni ale existenței umane: relația cu Dumnezeu (coordonata teologică), relația cu semenii (coordonata socială) și relația cu lumea (coordonata cosmologică). Numai în totalitatea acestor dimensiuni, omului i se realiza o conturare integrală și pleneră a misterului existenței umane, depășind orice umanism (ca ignorare a dimensiunii teologice), orice individualism (ca ignorare sau chiar negare a relațiilor interumane) și orice istorism (ca refuz al înțelegerii omului în context cosmic). Oamenii sunt ființe condiționate, deoarece lucrurile cu care vin în contact se transformă în condiție a existenței lor, dar, în același timp, ei pot impune condiții, așa cum afirma Hannah Arendt „Tot ceea ce pătrunde în lumea umană, de bunăvoie sau tras în interiorul ei prin efortul omenesc, devine parte a condiției umane. Impactul realității lumii asupra existenței umane este resimțit și receptat ca o forță de condiționare.”⁴

În cuvântările Mântuitorului omul este subiectul central. Fericirile și parabolele conțin lecții de comportament, iar scrierile apostolice, urmăresc comprehensiunea și explicarea comportamentului creștinului, urmaș al lui Hristos, prin invocarea noțiunii de păcat. Nefința își pierde dimensiunile prin credință și iubirea de semenii. Creștinul trebuie să fie „lumina lumii”, lumina simbolizându-L pe Dumnezeu, astfel că lumina este condiția umană a credinciosului. În Biblie lumina este metafora înțelepciunii (Eclesias-tul 2:3 Daniel 5:11-14 Proverbe 6:23). Așa cum lumina aduce o stare de spirit pozitivă și ne ajută olfactiv să distingem binele de rău, tot la fel înțe-

4 Munteanu, Mirela-Beatrix, „Câmpul lexical semantic al noțiunii „om” în limba română”, lucrare de doctorat, 2010, Universitatea „Al.I. Cuza” Iași.

lepciunea divină are ca efect moralitatea, capacitatea de a alege binele în defavoarea răului (Proverbe 10:39, Psalmul 97:11, 112: 4; Proverbe 4:18).

Înțelepciunea este un concept relațional, deoarece o dobândești doar dacă ai o relație corectă cu Dumnezeu. Condiția omului în societate este efectul relației pe verticală. Înțelepciunea este strâns legată de autocunoaștere, viață și pace/liniște. În Vechiul Testament verbul „a lumina” este folosit ca și construcție pasivă *Niphal* (subiectul, cel care face acțiunea, de data aceasta suportă acțiunea făcută de complementul de agent) Iov 33:30, ca și construcție reflexivă al *Hiphilului* (adică „glorios” sau „radiant”, vezi Psalmul 76: 5), dar și construcție activă cu sensul de „a lumina” *Qal*. Pe de altă parte, conceptul *înțelepciune* este strâns legat de conceptul *viață*, din punct de vedere relațional, moral și emoțional (Psalmul 36:10).

Conform Genezei, Dumnezeu a construit mediul în care l-a creat pe om. Tot ce a făcut era bine, doar că omul, asemănarea Lui, s-a degradat în timp după ce a ales.

În dorința noastră de a fi apreciați, bine văzuți și chiar acceptați de ceilalți, dorim să depășim limitele impuse de societate, cutumele care guvernează trăirile noastre, uitând de idealurile, sentimentele, trăirile și tumultul interior. Ajungem să fim un alter-ego al modelului socialmente educat determinat de „de ce-uri” și „pentru ce-uri”. Sentimentul schimbării societății este intens resimțit de eul interior de la stările subiective, afective, până la contemplarea spațiului exterior. Condiția omului în societate se manifestă și prin efortul de a ajunge la un anumit nivel, aceasta presupunând și eșecul de a alege drumul greșit. Omul, în context global, poate suferi din cauza decadenței societății cauzată de criză economică, spirituală, politică și morală.

Omul se poate înstrăina de esența sa ființială, din cauza schimbării centrului de referință ontologică, de la Dumnezeu la om, fapt ce l-a împins din forul interior pe Dumnezeu spre o periferie inferioară a existenței umane: „Omul a fost dezumanizat; de aceea suntem atât de nefericiți. [...] Adevăratul om apare atunci când omul interior devine stăpânul celui exterior, atunci când inteligența și spiritul ne îndeamnă să facem ordine și să ierarhizăm tot, ceea ce ne alcătuiește integral ființa”.⁵ Dacă Aristotel considera că omul s-a născut sociabil, societatea dezvoltându-se după legi obiective, Rousseau conturează omul care nu s-a născut în păcat ci a fost corupt de mediu, societate și educația precară. El nu neagă progresul social, dar atra-

5 Bernea, Ernest, *Criza lumii moderne*, București, Editura Predania, p. 185.

ge atenția asupra aspectelor negative ce țin de inegalitatea socială. Martin Luther este de altă părere, el portretizează omul nu prin lentila proprie sau a celor din jur, ci prin lentila lui Dumnezeu. Astfel, omul este sub păcat. Ieremia Rusu afirmă că „păcatul este o problemă a întregii persoane, adică păcatul nu locuiește într-un singur compartiment al persoanei”.⁶ De aceea, „Păcătosul este complet incapabil să se scoată pe sine din această stare și are nevoie de salvare din partea lui Dumnezeu”.⁷

Condiția omului din perspectiva literaturii

La nivelul sensului, echivalând sensul literar cu cel lingvistic printr-o analogie cu condiția omului, observăm o deplasare a sensului denotativ în conotativ, prin transformarea suferită la nivelul semanticii. De exemplu, în poezia lui Charles Baudelaire „Albatrosul”, titlul, element paratextual, anticipează motivul literar – condiția omului de geniu. Pasărea din cauza aripilor mari merge împiedicat, ceea ce stârnește râsul marinarilor pe vasul cărora popsește. Observăm că trecerea de la sensul lingvistic la cel literar face posibil transferul spre semnul cultural (Cultura reprezintă tezaurul de „răspunsuri” umane la provocările realității vizibile – Natura, Societatea, Istoria – și invizibile – Divinitatea).⁸

Pornind de la ideea că omul se definește printr-o dimensiune a socialității, indispensabilă pentru individul uman, Ștefan Augustin Doinaș recunoaște existența unei alterități fundamentale, care implică o relație cu Celălalt. Societatea îndeplinește o dublă funcție: integratoare, înțelegându-se că individul află în mijlocul semenilor săi ceea ce-i lipsește lui însuși și, astfel, se realizează mai ușor pe sine, și umanizatoare, adică omul devine om adevărat numai prin dezvoltarea unor activități specifice al căror teren de manifestare este socialul.⁹

Textul literar trebuie să lase loc lectorului să decodeze sensul prin experiența lui. Textul transmite un set de valori și directive de ieșire din text în context. Trebuie definit conceptul pentru a vedea între ce limite se

6 Rusu, Ieremia, *Bazele biblice ale dogmaticii creștine după Evanghelie*, Ediția a II-a, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2019, p. 169.

7 Bernea, Ernest, *Criza lumii moderne*, București, Editura Predania, p. 185.

8 Lazăr, Ioan, Șt., *Contribuții de teorie, istorie și critică literară*, vol. I, Dioptricon, USA, Editura LULU, 2009, p.11.

Doinaș, Ștefan Augustin, „Eu și celălalt”, în *Secolul 21: Alteritatea*, nr. 1-7, 2002.

9 Doinaș, Ștefan Augustin, „Eu și celălalt”, în *Secolul 21: Alteritatea*, nr. 1-7, 2002.

încadrează textul. Scriitorii pot fi niște repere, dar este important să ne definim prin felul nostru de a fi. Educația prin literatură poate face din copil, adolescent, un om, literatura având o componentă culturală și socială. Corelația literaturii este sinergică cu celelalte arte, literatura fiind una dintre celelalte arte. Discursul literar este strâns legat de discursul vizual, muzical și a. Literatorul este responsabil de comunicare, astfel încât sunt scriitorii ateii sau creștini care analizează existența umană, liberi fiind să se raporteze la divinitate. Astfel, F.M. Dostoievski și Soren Kierkegaard definesc condiția omului în raport cu Dumnezeu și cu sine însuși, având libertatea de a alege între Bine și Rău și de a întoarce libertatea către Cel ce i-a dat-o.

Condiția de a deveni oameni verticali reprezintă constructul pe care fiecare dintre noi îl desăvârșește asupra propriei ființe. Nichifor Crainic concepe existența călăuzită după „modul teandric”, deoarece printr-o relație corectă pe verticală omul devine părtaș la lucrarea lui Dumnezeu. Nikolai Berdiaev, Nae Ionescu, Nichifor Crainic, Dumitru Stăniloae, Petre Țuțea, V. Soloviov, P. Florenski, S. Bulgakov, N. Berdiaev, V. Losski, P. Nellas, Ernest Bernea¹⁰ și a. s-au oprit asupra efectului relației omului cu Divinitatea și asupra condiției omului din perspectivă creștină, omul fiind creația lui Dumnezeu alcătuită din trup și suflet.

Kierkegaard¹¹, în demersul său privind condiția umană, pune accentul pe semnificația vieții individuale, fiind marcat de minimalizările impuse de tatăl său care experimentase în copilărie decizia de Dumnezeu și dorea ca fiul său să fie dependent de divinitate. Lui îi datorăm descrierea și deconspirarea anxietății pentru filozofi, psihologi, medici, teologi cât și pentru marele public. Până la Kierkegaard au fost încercări fragmentare de a descifra frica și angoasa. Putem spune că anxietatea se trăia, aducea suferințe și boli, dar nu era recunoscută.

Fiodor M. Dostoevski (1821-1881) a reușit să descrie gândurile omului, considerând că omul a fost creat pentru a trăi cu teama justificării

10 Vezi Bernea, Ernest, *Crist și condiția umană*, Craiova, Editura Cartea Românească, 1996, p. 15, El există în lume, dar nu ca un lucru oarecare și nici măcar ca un individ: el acumulează în condiția sa ființa și cosmosul, trăiește prezența absolutului divin; omul este o amplă manifestare a tot ceea ce îl face să existe, fapt care creează și tragica sa condiție.

11 Kierkegaard, Soren (1813-1855) s-a impus în literatură, filozofie și științele Psi și a tratat omul din interior, publicând în 1843 „Conceptul de anxietate” și „Conceptul de ironie”, iar în 1849 revine cu un studiu legat de anxietate și suferința morală, „Boala aducătoare de moarte”.

în fața lui Dumnezeu. În romanul „Crimă și pedeapsă” personajul principal este conturat din perspective narative care se intersectează sau se desfășoară în paralel, fiind pus în relații cu oameni diferiți ce reprezintă oglinda în care se reflectă eroul. Zidul ridicat între el și societate îl apasă, căutând scăpare în religia creștină, care propovăduiește smerenie și iubire de oameni. În opera „Idiotul” Dostoievski se concentrează pe două aspecte, asociate în plan secundar esenței și aparenței. Aparența, reprezentată de întreaga societate (și nu este vorba doar de societatea burgheză), este o permanentă încercare a omului de a se preta și adapta regulilor pe care le impune aceasta. Din această cauză apare folosit în mod excesiv termenul de originalitate, personajele încercând să își creeze o imagine favorabilă în societate și să își asume calități pe care în realitate nu le dețin. De aici discrepanța dintre atitudinea lor în societate (un exemplu ar fi logodna prințului cu Aglaia Ivanova la care participă persoane de viță nobilă), atitudine politicoasă, binevoitoare, înțelegătoare și respect față de conlocutor, și esența acestora care în realitate sunt antiprogresiști. Dar, în această conjunctură a superficialității și involuției pe plan spiritual, este conturat portretul lui Mișkin ce reprezintă bunătatea și puritatea sufletului, cu capacitate de sinteză și analiză, ignorând normele impuse de societate.

Pe de altă parte, Martin Heidegger, Jean – Paul Sartre îl exclud pe Dumnezeu, considerând că omul, în autosuficiența sa, este singurul care se poate autoanaliza fără a fi nevoit să se raporteze la cineva superior. Aceștia înțeleg în mod greșit libertatea, afirmând că omul este cu adevărat liber doar atunci când este autonom. În cea de a doua parte a creației literare, Sartre comută preocuparea omului pentru sine la existența pentru alții, pentru societate. Faptul de a-fi-în lume reprezintă, în concepția lui Martin Heidegger consecința tragică a unei căderi într-o lume ostilă și indiferentă, în care ființa umană se simte prigonită, nicidecum la adăpost, mereu amenințată de des-ființare. Ființa este implicată într-o dublă orientare în raport cu ființa umană: îi vine în întâmpinare, nu mai este de nepătruns, se deschide, se lasă trăită și i se revelă prin limbaj.¹²

Albert Camus abordează diferit relaționarea și libertatea omului, el susține că oamenii sunt singuri și descoperă aceasta atunci când în viața lor intervine neprevăzutul și sunt nevoiți să privească în jur. Ei nu sunt capabili

12 Heidegger, Martin, *Originea operei de artă*, traducere și note de Thomas Kleininger și Gabriel Liiceanu, studiu introductiv de Constantin Noica, București, Editura Humanitas, 1995, p. 101.

de sentimente sincere. Protagonistul romanului *Străinul* este indiferent de ceea ce se întâmplă în jurul său, fiind străin chiar și celor apropiați (atunci când mama sa moare, el răspunde «Mi-e totuna», «mi-e indiferent».¹³ Pentru el societatea este alcătuită din oameni liberi, dar singuri și dezbinați.

Epopoea lui Homer reprezintă o metaforă a căutării sinelui, experiențele pe care le traversează protagonistul, în pofida faptului că se încadrează într-un spațiu supranatural, având o semnificație, un mesaj subtil în care se poate identifica fiecare om în „călătoria” sa. Consider că, fiecare om reface, astfel, drumul simbolic parcurs de Odiseu, remarcându-se permanenta dorință a omului de metamorfozare a cunoașterii absolute și de a atingerii acesteia. Astfel, se evidențiază dualitatea și duplicitatea umană, eroul adaptându-se situației și apelând la orice mijloc în vederea atingerii scopului. „Odiseea” este considerată prima operă în care destinul omului nu este rezultatul voinței zeilor, ci al acțiunilor proprii. Prezintă detaliat relațiile interumane, fiind accentuat, asemenea Epopeei lui Ghigameș, motivul călătoriei, al căutării ce întâmpină obstacole din partea divinității.

N. Steinhard este un autor care a acceptat transformarea în pușcărie, nu ca o fugă de lume, ci pentru că a înțeles ce înseamnă *metanoia*, transformarea condiției omului în Hristos. El reușește să ne împărtășească în «Jurnalul fericirii» ce înseamnă să «adâncești lumea» (Malraux mergând către Dumnezeu, Metanoia înseamnă libertate și credință, ceea ce presupune alegere). Există două identități în fața morții: martirul și omul obișnuit care nu a avut o experiență cu o viziune controlată fără a-l include pe Dumnezeu (cei căldicei).

În literatura română, dependența omului de Dumnezeu este evidențiată în romanul clasic a lui Mihail Sadoveanu „Baltagul”, Vitoria Lipan înainte de a înfăptui ceva, ține ritualurile religioase (post, spovedanie, purificare ș.a.), chiar dacă, în operă, este evidențiată și latura superstițioasă (apelează la vrăjitoare).

Alterarea raportului om-Dumnezeu o regăsim în romanul lui Liviu Rebreanu „Ion”, al cărui incipit debutează cu imaginea unui Hristos ruginit ca simbol al desacralizării.

Un alt scriitor al cărui element central al operei sale este omul este Marin Preda. Autorul romanelor *Cel mai iubit dintre pământeni*, *Delirul*,

13 Camus, Albert, *Străinul*. *Ciuma*, București, Editura Biblioteca pentru toți, 1968, p. 25.

Moromeții ș.a. consideră că istoria influențează destinul omului, el însuși trăind într-un sistem în care valorile umane erau „sugrumate”, regimul comunist distrugând democrația și libertățile fundamentale umane. Cu toate acestea, în scrierile sale, crede în frumusețea morală a omului, urmărind, prin personajele sale, relația omului cu istoria, cu morala, cu iubirea ca rațiune de a fi, dar și cu moartea. Personajele sale, Ilie Moromete (*Moromeții*), Nicolae (*Marele singuratic*), doctorul Munteanu (*Risipitorii*), Călin Surupăceanu (*Intrusul*), Paul Ștefan (*Delirul*), Victor Petrini (*Cel mai iubit dintre pământeni*) sunt copleșite în fața istoriei, fiind rezultatul violenței, al incompetenței și al minciunii într-o perioadă tulbură.

În literatură o supratemă abordată frecvent în opera scriitorilor este condiția omului de geniu. Omul de geniu fiind inadaptable la superficialitatea societății, acesta aspirând la depășirea limitelor fiind un vizionar, singur, neînțeles, sărac, supus devenirii. Personaje: bătrânul dascăl sărac din Scrisoarea I reprezintă destinul, care este supus trecerii ireversibile a timpului, prin asumarea acestei condiții în raport cu postertatea. Savantul, bătrânul dascăl, este preocupat de descoperirea tainelor universului de geneză la perindarea generațiilor și până la stingerea universului.

Prin comparație cu omul comun, omul de geniu este asimilat cu omul superior, inadaptable, înzestrat cu inteligență, obiectivitate și capabil de sacrificiu pentru a-și depăși limitele, fiind atenți la detalii. Condiția scriitorului este diferită de cea a ființei umane, aceasta este marcată de verticalitatea oferită de relația dintre el și creație. Artistul este într-o definitivă incongruență și independență față de planul uman, comun, condiționat totuși de nevoia împărtășirii, înstrăinării creației, a artei, din propriul univers. El împărtășește emoțiile, stările interioare, fiind mânat de impulsul revelator pe care dorește să îl împărtășească. Experiențele trăite de protagoniști pot fi corelate cu experiențele omului simplu.

Concluzii

Dacă suntem singuri ar fi o risipă de spațiu, în schimb literatura deschide oportunități de comunicare în jurul unor concepte. Aducem omul în centrul artei pentru a-i descoperi limitele, interioritatea, intimitatea. Fiecare experiență a personajelor este semnificativă în procesul devenirii acestuia, putându-se regăsi în fiecare dintre ele câte o învățătură a cărui cunoaștere poate fi transmisă și a cărui înțelepciune poate fi trăită.

Omul este definit întotdeauna în raport cu ceva/cineva. Imaginea este deteriorată de înlocuirea valorilor cu nonvalori autentice. Există idei conform cărora individul trebuie formatat încă de la naștere pentru a limita bagajul genetic, continuând cu dezvoltarea laturii instinctive și emoționale prin mass-media și reducând educația, astfel încât să formăm un om de mare care poate fi controlat.

Așa cum am observat literatura este relativ bogată în ceea ce privește tema condiției omului, iar etapa de documentare ne-a dat posibilitatea de a reda doar o mică parte din pleiada de autori români și străini, pe care îi vom putea regăsi, alături de alte surse primare, directe și indirecte la Bibliografie.

Conceptul antropologic¹⁴ a fost subiect de discuție încă din vremuri străvechi, dar corpusul de texte la care ne-am oprit este limitat (de la Sartre, Martin Heidegger, Dostoievski, Camus, la scriitorii români). La rândul ei, viziunea creștină asupra temei propuse rezolvă angoasele cu care se confruntă omul. Omul își pierde încrederea într-un univers perfect o dată cu înțelegerea poziției relative a lumii, e bântuit de imaginea unui Dumnezeu care pare să se fi retras din realitatea concretă. Astfel, se instalează sentimentul de frică, de revoltă, de schimbare a ordinii divine, iar omul fie neagă existența, fie creează universuri compensatorii. Fiecare civilizație poartă în ea germele răului, al distrugerii. În ultima etapă a creației eminesciene, reprezentată de modelul cosmologic schopenhaurian, relația om-Dumnezeu e resimțită nu ca ruptură și înstrăinare, ci ca opoziție.

Bibliografie:

Dicționare:

- * *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Academia Română, Institutul de Lingvistică, „Iorgu Iordan”, Editura Univers Enciclopedic, 1998.
- * Seche, Luiza; Seche, Mircea, *Dicționar de sinonime al limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1997.
- * Bertholet, Alfred, *Dicționarul religiilor*, trad. Gabriel Decuble, Editura Universității „Al.I. Cuza” Iași, 1995.
- * *Enciclopedia de Filosofie și Științe umane*, trad. Luminița Cosma, Anca Dumitru, Florin Frunză ș.a., București, Editura All Educational (De Agostini), 2007.

14 Rotaru, Ioan-Gheorghe, *Aspecte antropologice în gândirea patristică și a primelor secole creștine*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2005, pp.93-156, 187-209.

Listă de lucrări:

- ✦ Arendt, Hannah, *Condiția umană*, trad. de Claudiu Vereș și Gabriel Chindea, Cluj-Napoca, Editura Idea Design & Print Casa Cărții de Știință Cluj, 2007.
- ✦ Asofronieie, Agata, „Relația dintre individ și istorie la Marin Preda”, în *Revista EduSoft*, nr. 41, august 2018.
- ✦ Barnea, Ernest, *Christ și condiția umană*, București, Editura Cartea Românească, 1996.
- ✦ Barnea, Ernest, *Criza lumii moderne*, „Cuvânt înainte” de Daniel Mazilu, București, Editura Predania.
- ✦ Berdiaev, Nikolai, *Sensul creației. Încercare de îndreptățire a omului*, trad. de Anca Oroveanu, prefață, cronologie și bibliografie de Andrei Pleșu, București, Editura Humanitas, 1992.
- ✦ Crainic, Nichifor, *Nostalgia paradisului*, ediție îngrijită de Magda Ursache și Petru Ursache, Iași, Editura Moldova, 1994.
- ✦ Giinter, Anders, *L'Obsolescence de l'homme: Sur l'âme à l'époque de la deuxième révolution industrielle*, Paris, Editions Ivrea, 1956.
- ✦ Rotaru, Ioan-Gheorghe, *Aspecte antropologice în gândirea patristică și a primelor secole creștine*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2005.
- ✦ Rusu, Ieremia, *Bazele biblice ale dogmaticii creștine după Evanghelie*, Ediția a II-a, Cluj-Napoca, Editura Risoprint, 2019.